Het progranma-Steenkarap is het KVP-programma geworden. Het is een ambitieus programma. Ik hoop, dat het zal kunnen worden uitgevoerd in een land waar geen onnodige tegenstellingen zijn. Dat betekent beslist niet, dat we ons neutraal zullen opstellen. Dante heeft al gezegd: 'De heetste plekken van de hel zijn gereserveerd voor hen die in tijd van crises neutraal blijven". Dat zullen wij ook zeker niet. Wij zijn niet bereid de tegenstellingen onnodig toe te spitsen. Wij zijn wel bereid om de knelpunten in onze samenleving weg te nemen. Het KVP-programma geeft aan hoe we dat willen doen. Dat programma zal géén stapel papier zijn.

Dit zijn niet mijn woorden. Dit zijn de woorden, die Gerhard Veringa een jaar geleden tot de Partijraad sprak, kort nadat het program- Steenkamp met ovationeel applaus was aanvaard. Ik herhaal die woorden als een hommage aan Veringa, die we allemaal zo missen en van wie wij hopen, dat hij weer spoedig in ons midden zal zijn.

Maar ik herhaal die woorden ook, omdat ze nog ten volle actueel zijn. Want het programma-Steenkamp bestaat nog altijd. De oppositie mag het smalend ten grave hebben willen dragen, het is nog altijd richtsnoer voor ons politiek handelen. Het is de wens om dat programma uit voeren, die van ons eist een deel van dat programma op te slaan in de ijskast, waar men alle politieke programma's van 1971 in kan aantreffen.

Laten we toch niet vergeten, dat in de huidige situatie geen enkele politieke partij al haar ambitieuze plannen had kunnen uitvoeren. Dat is geen schande want in de hel zijn ook hete plekken gereserveerd voor degenen, die in een tijd van economische crises hun eisen

tot onverantwoordelijke hoogte opschroeven. En al is er in de Nederlandse economie nog geen sprake van crises, de patiënt is toch flink ziek.

Met dat gegeven zou de oppositie wat meer rekening moeten houden. Want die patiënt is meer gebaat bij een eensgezinde medische staf die voor zijn gezondheid vecht, dan bij onderling gebekvecht aan zijn voeteneind, terwijl hij het steeds benauwder krijgt.

de presentatie van het prograra-Steenkarap heeft de KVP

dat

we in 2000 moeten hebben bewezen, dat we in 1970 niet hebben gefaald. Nu moeten we bewijzen, dat we in 1971 niet hebben gefaald. Dat bewijs vraagt van ons, dat we een deel van onze wensen op de achtergrond stellen ten behoeve van de gezondmaking van onze economie. Geen dankbare taak, wel een bitter noodzakelijke.

Maar het feit, dat we bereid zijn geweest een deel van onze eisen op te schorten, wil niet zeggen dat we ons programma hebben verlaten. Materiële verlangens hebben we moeten uitstellen, maar ons programma is niet alleen waardevol om zijn materiële voorstellen. Het gaat vooral ook om de mentaliteit die eruit spreekt.

Dat is de mentaliteit van steun aan de zwakkeren in onze samenleving, van solidariteit met de Derde wereld. De mentaliteit van duidelijke stellingnamen waar fundamentele menselijke waarden onder de voet worden gelopen: apartheid, onderdrukking, foltering, racisme en geweld. Van eerbied ook voor het leven, geboren of ongeboren.

Het is de mentaliteit, die wil vernieuwen wat niet de kracht heeft te blijven bestaan. Die bestaande structuren en constructies onderzoekt en die waar nodig afbreekt. Die nieuwe structuren creëert: flexibeler, ' democratischer, geschikter om vorm te geven aan de toekomst. Die alert reageert op nieuwe ontwikkelingen, maar ook op nieuwe gevaren die leven en leefklimaat bedreigen.

Het is de mentaliteit van allen in plaats van weinigen, van openheid in plaats van geslotenheid, van beleidsvorming in samenspraak. Van het rigoureus opruimen van belemmeringen die gelijke kansen voor iedereen in de weg staan. Van het afbreken van de muren rond het proces van besluitvorming.

Ik vertel u een zo langzamerhand bekend verhaal: een toenemende behoefte aan meedoen, meebeslissen

is in de samenleving

Men neemt geen genoegen meer met het feit, dat belangrijke zaken door enkelingen worden geregeld, of dat nu politici zijn of vakbondsleiders, curatoria of directeuren, gemeenteraden of ambtenaren Steeds meer mensen kunnen en willen verantwoordelijkheid dragen voor beslissingen.

mensen kunnen en willen verantwoordelijkheid dragen voor beslissingen die hun zelf aangaan. Dat positieve gegeven moet in onze machts- en besluitvorming worden ingebouwd.

Dat is de geest van ons programma. Toegegeven, een deel van die mentaliteit is vervat in materiële voorzieningen, waarvan de realisering dikwijls geld kost, geld dat ons nu ontbreekt. We moeten daarom harde prioriteiten stellen, duidelijke keuzen maken, nu blijkt dat niet alles tegelijk kan.

Maar het waarmaken van die mentaliteit kost niet altijd geld. En die kant van ons program mag niet op de achtergrond raken bij alle zorg om het terugdringen van de inflatie. Ook niet in het kabinetsbeleid. Nodig zijn nieuwe vormen van deelneming aan de besluitvorming. Nodig is ruime en tijdige informatie om beleidsvorming in samenspraak effectief te maken. Nodig is meer duidelijkheid in wetgeving en bestuur Nodig is vooral een heldere probleemstelling, die tot in ruime kring aanvaarde prioriteiten kan leiden.

Op een aantal punten heeft het kabinet ons bevredigende toezeggingen gedaan. Op andere punten had ik van deze regering wat meer verwacht.

Zo kan men de indruk alsof het kabinet al besloten had de kinderbijslag voor hot tweede kind te bevriezen, moeilijk ”duidelijkheid van bestuur’ noemen. Laat ik dan wèl duidelijk zijn: er is naar onze mening voorlopig geen enkele noodzaak de kinderbijslag voor het tweede kind ook te bevriezen.

Duidelijkheid in bestuur tref ik ook niet in overwegende mate aan bij het defensiebeleid. Want terwijl op welzijnswerk wordt besnoeid, terwijl de milieuvervuiling voortschrijdt en belangrijke voorzieningen moeten wachten, wordt druk uitgeoefend de defensiebegroting verder te verhogen. En men kan moeilijk beweren, dat die verhoging helder en aanvaardbaar is gemotiveerd.

In de defensiebegroting lees ik bijvoorbeeld: ”Onze defensieinspanning, die in de afgelopen jaren financieel een steeds sterkere achteruitgang heeft vertoond, zal weer moeten worden gebracht op een peil, waarop

het mogelijk zal zijn op adequate wij te voldoen.”

aan de aanvaarde verplichtingen

Maar in de taakomschrijving van de onlangs ingestelde comissie- Van Rijckevorsel staat nu juist, dat die commissie moet komen” tot de bepaling van het financieringsniveau, dat voor een adequate vervulling van onze NAVO-taak vereist is”.

Men kan toch nauwelijks beweren, dat hier sprake is van een heldere probleemstelling, die tot een aanvaardbare prioriteit heeft geleid. Nee. Hier is sprake van vooruitlopen op beslissingen. Begrijpelijk wekt dit bij de bevolking irritatie, temeer omdat zoveel andere belangrijke zaken moeten wachten.

Het is bovendien tè eenzijdig om het gebrek aan geldmiddelen als oorzaak voor achterstand aan te wijzen. Voor ons staat vast, dat dit evenzeer een kwestie van doelmatigheid is.

Van de KVP-fractie ligt bij de commissie-Van Rijckevorsel dan ook al één suggestie voor meer doelmatigheid ter tafel: een zekere herverdeling van taken tussen de NAVO-partners. Want ik betwijfel of in één bondgenootschap alle partners over drie volwaardige krijgsmachtdelen moeten beschikken. Is het werkelijk nodig, dat dit kleine Nederland over èn een volledige landmacht èn een volledige luchtmacht, èn een volledige marine beschikt?

Een dergelijke verdeling zou wel eens zó doelmatig kunnen zijn, dat de noodzaak van een verzwaring van defensielasten dubieus wordt.

Maar we moeten het defensiebeleid niet alleen op zijn financiële implicaties beoordelen. Juist ook op het gebied van mentaliteit en klimaat kan er zoveel worden verbeterd. Ik doel dan met name op het militair tuchtrecht, weer actueel geworden door de veroordeling van twee militairen wegens een artikel in het soldatenblad Alarm. Het kabinet heeft intussen besloten, dat niet de commandanten, maar de krijgsraad zaken over de vrijheid van meningsuiting moet beoordelen.

Ik waardeer die stap Maar het is niet meer dan een noodverband. Het

militaire tuchtrecht is

een fundamentele herziening toe, waarbij

de democratisering naar binnen en naar buiten een grote plaats zal moeten innemen. De nota over een nieuw militair tuchtrecht, die nog dit jaar zal verschijnen, zullen we scherp aan die criteria toetsen

De eis van democratisering zal bovenal voorop staan bij onze beoordeling van het onderwijsbeleid, want daar begint de strijd om gelijke kansen, daar begint de sociale rechtvaardigheid, daar begint de strijd om een betere verdeling van wat we gezamenlijk tot stand brengen.

De zwakken van vandaag tot de sterken van morgen maken, is het wezen van onze partij. Het principe van gelijke kansen in het onderwijs mag dan ook geen geweld worden aangedaan.

Ik ben daar - ook na de Algemene Politieke Beschouwingen - nog niet helemaal gerust

Het kabinet moet goed weten, dat de uitbreiding van schoolgelden voor leerplichtige kinderen ons een brok in de keel is, die wij met uiterste moeite kunnen doorslikken. De heffing van schoolgeld zal dan ook zo moeten worden uitgewerkt, dat de financiën geen enkele belemmering vormen voor het volgen van onderwijs door iedereen. Op dat punt eisen wij waterdichte garanties.

Die zekerheid willen wij ook ten aanzien van het wetenschappelijk onderwijs. Het is op zichzelf niet onaanvaardbaar, dat een wat groter deel van de studiekosten door de betrokkene zelf wordt gedragen. Maar dar mag voor niemand wetenschappelijk onderwijs in de weg staan. De beurzen zullen daarom aan de hogere kosten moeten worden aangepast. Voor de groepen, die net niet voor een beurs in aanmerking komen, moeten er tijdelijke leenmogelijkheden zijn. En in de definitieve regeling van de studiefinanciering moet het principe van gelijke kansen centraal staan.

Maar bij al die wensen en eisen mogen we onze ogen niet sluiten voor de ernstige economische situatie, waarin ons land verkeert. Dat hameren op onze zieke economie zal sommigen zo langzamerhand wel de keel uithangen. Hen krijgt soms de indruk, dat dat de heilige koe is, het

chantagemiddel, waarmee de regelen goedpraten.

Die mensen moet ik teleurstellen. Er is werkelijk reden tot ernstige zorg. Terwijl produktie en afzet stagneren, woekert de inflatie bijna onverminderd voort. De prijzen zijn ook dit jaar weer tot angstige hoogten gestegen.

Uiteraard betreuren wij prijzen, zoals de opposit oplossing. Terecht heeft de regering de voorkeur gegeven aan beleidsvorming in samenspraak met het bedrijfsleven. Want daar ligt de primaire verantwoordelijkheid voor de zo noodzakelijke matiging. Maakt het bedrijfsleven die verantwoordelijkheid niet waar, dan is ingrijpen van de regering uiteraard en zeer tot onze spijt onvermijdelijk.
Wij hechten echter zeer bijzonder aan een centrale afspraak binnen het bedrijfsleven over de ontwikkeling van lonen en prijzen in de komende jaren. Die dringende wens brengt mij ertoe van de regering te vragen een zo gunstig mogelijk klimaat voor een dergelijke afspraak te scheppen Een bijdrage zou kunnen zijn: een zekere tegemoetkoming aan de wensen van het bedrijfsleven om aanvullende maatregelen ten aanzien van
bepaalde knelpunten zoals beleid.

Want als de matiging niet zou slagen, zullen de directe gevolgen daarvan vooral worden gevoeld in de regio's met een zwakkere economische structuur. U zult begrijpen, dat ik dan sterk denk aan Limburg, bepaalde streken van Brabant en het Noorden.
De buitensporige inflatie treft vooral de zwakkeren in onze samenleving vaste inkomenstrekkers, weduwen, wezen, invaliden, gepensioneerden en
kleine zelfstandigen.
juist onze partij heeft de dure plicht het
voor die zwakken - binnen en buiten onze grenzen - op te nemen.
Dat is dan ook de reden, dat - als een matiging werkelijk niet zou slagen - de overheid haar eigen verantwoordelijkheid zal moeten nemen.
Met die moeilijke economische situatie op de achtergrond betreur ik de houding van de oppositie. want de heer Den Uyl dreigt de realiteit, zakelijkheid, te verlaten. Terwijl dit land bij uitstek behoefte heeft aan gemeen overleg, verscherpt hij onnodig de tegenstellingen.
In een intervieuw heeft Den Uyl gezegd, dat hij een volkomen polarisatie tegen dit kabinet heilloos vindt. Hij zegt: "Je zou valse tegenstellingen gaan maken of tegenstellingen groter voorstellen dan ze in werkelijkheid zijn." Ik vind dat een wijze uitspraak. Maar die wijsheid heeft hij nu blijkbaar verlaten. Wan men kan de tegenstellingen, die de heer Den uyl nu in de Kamer construeert toch moeilijk reëel noemen. Immers, de oppositie heeft een alternatieve begroting ingediend, maar van werkelijke alternatieven is daarin nauwelijks sprake. Geen fundamenteel ander beleid. Geen volkomen andere prioriteiten. Geen grote beleidsombuigingen. Het enige fundamentele verschil betreft de defensie-uitgaven, maar daarin loopt de heer Den Uyl net zo hard op de feiten vooruit als de minister van Defensie zelf. Ondanks dat gebrek aan grote verschillen worden de tegenstellingen scherper. Ik betreur dat vooral omdat wij de oppositie constructief en zakelijk tegemoet zijn getreden. We hebben haar van het begin af aan willen beoordelen op de zakelijke inhoud van haar voorstellen. De huidige opstelling van de oppositie doet mij vrezen, dat het haar minder om die zakelijke inhoud te doen is. Met die houding is dit land niet gediend. De heer Den Uyl zou eens moeten denken aan wat John Kennedy heeft gezegd: "Soms gaat je persoonlijke verantwoordelijkheid verder dan je partijverantwoordelijkheid." Ik wil de heer Den Uyl ook zeggen de kloof niet te groot te maken, want een oud gezegde luidt: "Een kloof is niet zo breed of hij zal wel eens overbrugd moeten worden.Een uiting van deze houding van de oppositie hebben we bij de CRM-begroting gehad. Over dat debat wil ik nog wel iets zeggen. De noodzakelijke matiging is vooral pijnlijk waar die het welzijnsbeleid treft. Een actief cultuur- en welzijnsbeleid is immers van enorm belang voor de samenleving van de toekomst. Dat belang heeft er de afgelopen jaren toe geleid, dat de stijging van de CRM-begroting uitging boven de gemiddelde stijging van de begroting. Onder druk van de economische situatie hebben wij die lijn met pijn in het hart niet helemaal kunnen handhaven.
Beleidsombuigingen zijn daarom onvermijdelijk geworden. Een belangrijk deel daarvan moet nog definitief vorm krijgen. De regering moet haar plannen op dat punt wel zo spoedig mogelijk duidelijk maken, zodat de samenleving zich er bijtijds over kan uitspreken. Het welzijn is bij uitstek een terrein, waarop het beleid in samenspraak moet worden gevormd.
Bij dit proces van heroverweging gaan wij er overigens wel van van uit, dat het ministerie van CRM in zijn geheel of bij de daarvoor in aanmerking komende onderdelen, financiële ruimte zal krijgen om de noodzakelijke extra accenten te kunnen leggen waar het gaat om de zwakkeren in de samenleving.
Het is verheugend, dat de minister zijn grote prioriteiten ook op die groep heeft afgestemd. Op de bejaarden. Op het club- en buurthuiswerk. op de oude stadswijken. Die keuze vind ik juist. Wij hebben in de Kamer uitdrukkelijk gezegd dat er beperkingen zijn aangebracht, die wij graag hadden willen vermijden. Maar in de huidige situatie moet nu eenmaal een keuze worden gemaakt, is geen ruimte voor alles.
Desondanks stemde de heer Den Uyl met veel theater tegen de CRM-begroting. Ik til daar niet zo zwaar aan. Een jaar geleden stemde de Partij van de Arbeid ook met veel bombarie tegen de begroting van minister Schut. Dit jaar zullen meer nieuwe huizen worden gebouwd dan ooit tevoren.
De oppositie vertoont trouwens een merkwaardig heimwee naar het door haar nog niet zo lang geleden verguisde kabinet-De Jong. Bij een interpellatie over de aanpassing van studiebeurzen slaat de heer Masman van de PvdA zijn ogen ten hemel en heft een loflied aan op het beleid van Veringa. En bij de CRM-begroting verwijst de PvdA tot tranen geroerd naar de dagen van Marga Klompé.
Veringa terug, Klompé terug, Schut valt mee. Straks wil de opposit het hele kabinet-De Jong weer terug. En over een jaar of vier het kabinet-Biesheuvel. Dit alles illustreert overigens wel hoe weinig serieus wij de oppositie moeten nemen.
Binnen die oppositie zelf tekent zich trouwens ook steeds meer verzet af tegen de gevolgde lijn. In D66 dreigt dat zelfs tot een schisma te leiden. Ik vind dat geen verrassende ontwikkeling. Het is de logische prijs, die Van Mierlo moet en zal betalen voor het feit, dat hij zijn partij aan de Partij van de Arbeid heeft verkocht. Logisch, omdat een aantal D66-ers eenvoudig geen politiek is gaan bedrijven om lid te worden van een vergrote Partij van de Arbeid. Want dat wordt de realiteit.
Van Mierlo’s keuze voor de PvdA is met een pistool op de borst begonnen. Het schot is nu afgegaan. Vrij Nederland vraagt zich af: ”Zijn de dagen van Hans van Mierlo geteld? Het antwoord is ja. dagen van de democraat Van Mierlo zijn geteld. Hem wacht hetzelfde teleurstellende lot als de radicaal Janssen: inlijving bij de grote broer.
Met de voorboden daarvan heeft Van Mierlo al kennis gemaakt. Hij zit
muurvast in het harnas
de alternatieve begroting en het alterna
tieve kabinet. Zijn bewegingen zijn beperkt. Zijn stemgedrag ligt vast. De houdgreep is aangelegd. Alles wat hij de traditionele partijen verweten heeft overkomt hem nu zelf.
Veel democraten gaat dat te ver. De banden beginnen te knellen en laten niet eens meer toe, dat voorstellen nuchter, pragmatisch en onafhankelijk worden beoordeeld. En waar blijft dan nog D’66?
Het verzet is begonnen. Op het congres van de democraten verwerft mejuffrouw Goudsmit veel steun als zij zich van die banden wil losmaken. Gruyters is er zelfs voor nodig om Van Mierlo overeind te houden. Dat is een teken aan de wand. De constructieve D*66-ers Anneke Goudsmit lopen nog aan Van Mierlos arm. Maar ik vraag: hoe lang nog? Want de beide groepen zijn het op een heel wezenlijk punt oneens: hoe vernieuw je de politiek? Opgaan in een grotere Partij van de Arbeid? Of onafhankelijk D66 blijven? De groep van Van Mierlo heeft al voor het eerste gekozen. De groep-Goudsmit zal niet aan de keuze voor het tweede ontkomen.
Veel belangrijken is intussen de vernieuwing bij onszelf. Uitgangspunt daarbij blijft het program-Steenkamp en het gezamenlijk kern- program van de drie christen-democratische partijen. Uitgangspunt voor de fractie blijft ook de samenwerking met AR en CHU. Die coöperatie verloopt bevredigend en zal in de toekomst alleen

intensiever worden.
Ook de fractie realiseert zich, dat de discussies over karakter en grondslag van een eventuele nieuwe partij nog niet zijn afgerond. Bij sommigen wellicht zelfs nog onvoldoende begonnen. Vast staat wel, dat openheid een wezenskenmerk van die partij zal moeten zijn. Hoe die openheid gestalte zal krijgen is een kernvraag, waarop binnen onze partij èn binnen de kontaktraad van de drie een antwoord zal moeten worden gevonden.
Die discussie is ook voor de fractie van belang, juist omdat de fractie het feitelijk fundament legt voor wat die nieuwe partij in de toekomst zal inhouden. Want het is in de eerste plaats de taak van de drie fracties om in hun samenwerking waar te maken hoezeer wij vanuit onze inspiratie, onze beleidsvisie en onze practische politiek met elkaar verbonden zijn.
Die practische politiek is de vertaling van de solidariteit waartoe de evangelische boodschap ons verplicht. Een solidariteit, die zich uit in de keuze van beleidsdoelen: de zwakkeren sterk maken. Een solidariteit ook, die zich uit in beleidsvorming in samenspraak met de maatschappij als een van de meest wezenlijke opgaven voor de democratie in de toekomst.
Solidariteit tenslotte met ons volk, dat zeker onder de huidige omstandigheden een regering vraagt,die regeren kan en wil. Daarom hebben wij onze verantwoordelijkheid niet willen ontlopen, ook al moest dat leiden tot een regeeraccoord, dat vraagt om matiging, om fasering, om nieuwe vaste grond als afzet voor een nieuwe sprong voorwaarts.
Wij hebben op de rem moeten trappen. Maar naast een krachtige motor hebben we nu eenmaal een rem nodig als de weg slecht of de helling te steil wordt. En wij moeten niet vergeten, dat we langer en harder zullen moeten remmen als we niet allemaal - werkgevers en werknemers, ambtenaren en vrije beroepen - bereid zijn de pas in te houden. Doen wij dat niet, dan worden de botsingen harder en de ongelukken groter.
Het is bijzonder makkelijk om je om partijpolitieke redenen in de oppositie terug te trekken en vervolgens anderen te verwijten, dat zij hun programma verloochend zouden hebben. Dat is het gemak van het niet-dragen van verantwoordelijkheid. Maar wie kijkt naar wat er toch gebeurt op het gebied van de woningbouw, de werkende jeugd, het bejaardenbeleid, zelfstandigen en middenstand en bescherming van het milieu, weet dat dit verwijt ongegrond is.
Regeeraccoord en opstelling van de fractie komen voort uit de noodzaak orde op zaken te stellen. Aan dat criterium mag men ook onze daden toetsen. Dat betekent, dat wij bereid zijn en blijven een beleid te steunen, dat daarop is gericht. Dat betekent concreet: steun aan het beleid van dit kabinet. Het betekent ook, dat wij ons een eigen oordeel over prioriteiten voorbehouden. Ten dele zijn die prioriteiten in het regeeraccoord opgenomen. Ten dele zijn er alternatieven. Kleutergeld en benzine- accijns zijn daar voorbeelden van. Er zullen nog wel meer alternatieven komen, waar de regering geen nee op moet zeggen. Men mag in de politiek nooit 'nooit” zeggen, maar ook niet altijd "nee”.
Ik leg hiermee geen struikelblok voor het kabinet, maar ik wil wel uiting geven aan onze onverzettelijkheid om er ook onder moeilijke omstandigheden uit te halen wat er in zit. Dat is de plicht, die wij met de van ons program op ons hebben genomen. Dat is ook de enige

manier om werkelijk de gevangene van je program te zijn.

Dat programma is met een ovatie begroet. Steenkamp heeft er zelfs een roos voor gekregen. Een rooie. ''Dat program zal geen stapel papier zijn, heeft Veringa de partijraad beloofd. Die belofte zal de fractie moeten houden.

Een uiterst moeilijke opgave, want de economie is ernstig ziek. De positie van de schatkist is ronduit belabberd. En in de partijpolitiek spitsen de tegenstellingen zich toe.

Maar wij zijn vast van plan die uitdaging te aanvaarden En daarvoor reken ik op uw; aller steun.